

Володимир В'ЯТРОВИЧ

Волинь і Східна Галичина. 1943-1944. Путівник по польських та українських архівних джерелах.

Варшава–Київ, 2003. –Т. 1. – 288 с.

У ході жвавої наукової дискусії навколо проблеми українсько-польського конфлікту знову вийшла на перший план проблема джерел дослідження подій 1940-х рр. на Волині. Історики України та Польщі висловлювали побажання щодо полегшення доступу до архівних установ сусідньої країни та використання їхніх матеріалів у своїх дослідженнях. Очевидно, відповіддю на ці вимоги стала підготовка польською Генеральною дирекцією державних архівів та Державним комітетом архівів України книги “Волинь і Східна Галичина 1943-1944. Путівник по польських та українських архівних джерелах”.

Як вказано у вступі до путівника, метою видання є “удоступнення інформації про архівні джерела, що зберігаються в Польщі та Україні, до історії українсько-польських стосунків часів Другої світової війни”. Досягнення цієї мети стало б важливим кроком до об’єктивного висвітлення минулого наших народів. Проте видається, що упорядники путівника не дуже сумлінно поставилися до виконання цього важливого завдання. Мабуть, заздалегідь сподіваючись критики на адресу своєї роботи, вони у вступі зазначили, що книгу було підготовано за “надзвичайно обмежений час”, уточнивши згодом, що йдеться про березень–квітень 2003 року. Місяць – це справді занадто

мало для реалізації такого важливого завдання. Та виникає природне запитання: навіщо ж було так поспішати? Складається враження, що йшлося не про вирішення наукової проблеми, а про виконання політичного замовлення, приуроченого до відзначення так званої “Волинської трагедії”, а отже, поява цієї книги мала стати елементом цієї кампанії. Детальний аналіз цього видання тільки підтверджує висловлене припущення.

Перше, що впадає у вічі, коли береш у руки путівник, це, безперечно, гарне з поліграфічної точки зору оформлення. Та це ніяк компенсує різку диспропорцію між кількістю польського й українського матеріалу. Із двохсот вісімдесяти восьми сторінок перелікові польських джерел належить двісті тридцять три сторінки і тільки п’ятьдесят п’ять – українським. Автори книги зазначають, що до її підготовки з польського боку було залучено 50 інституцій, у тому числі 32 державні архіви, деякі церковні архіви, громадські організації, Інститут національної пам’яті, фундація “Карта” та інші структури. Учасників проекту з українського боку напрочуд мало – всього лиш вісім державних архівів. До роботи не були залучені не те що зацікавлені громадські організації чи окремі науковці, але й наукові структури, зокрема такі установи, як інститути історії, архівознавства, українознавства, народознавства Академії наук України. Один із упорядників книги Георгій Папакін, виступаючи на її презентації у Львові, пояснював це тим, що в Україні дослідженнями українсько-польського конфлікту щойно почали займатися, тоді як у Польщі цю проблему вивчають уже десятиліття. Звичайно, наведена причина є вагомою, проте переконаний, що за дванадцять років незалежності України вітчизняна історична наука теж досягла значних здобутків у цій сфері, проте ці здобутки чомусь виявляються непотрібними, і при підготовці кожної книги на цю тему треба все розпочинати спочатку.

Автори путівника переконують читачів, що видання покликане сприяти об’єктивному й безсторонньому дослідженню українсько-польського минулого. Але вже саме формулювання теми книги викликає сумнів щодо цього. З перших сторінок читачам нав’язується розроблена деякими польськими істориками та підтримана окремими політиками концепція тих подій. Адже об’єктивний аналіз тогочасного українсько-польського протистояння неможливий, якщо обмежити зону конфлікту територією Волині та Галичини (вжитий у назві термін “Східна Галичина” взагалі не використовується щодо періоду Другої світової війни). Поза увагою дослідників, таким чином, залишаються важливі події, що відбувалися на Холмщині, Грубешівщині, Надсянні. Так само не можна звужувати тривалість українсько-польського конфлікту до 1943–1944 років. Важливими його етапами було

протистояння міжвоєнного періоду, винищення української інтелігенції в 1941–1942 роках, руйнування українських сіл на Закарпатті після Другої світової війни і, зрештою, сумнозвісна акція “Вісла”.

Ще одним підтвердженням того, що польські упорядники книги тенденційно підійшли до вирішення проблеми, є підбір представлених у книзі матеріалів. Коли в українській частині подано виключно документи того часу, документи структур, які так чи інакше брали участь у конфлікті (ОУН, УПА, УЦК, радянських партизанів, німецької адміністрації), польська частина книги містить значно ширший комплекс матеріалів, де є й такі, що їх навряд чи можна вважати поважними науковими джерелами. Майже чверть із поданих польських матеріалів – це спогади, зібрані в 1990-х роках фундацією “Карта”. Їх тенденційність проявляється вже в самих назвах “документів”: “Прикордонна епопея”, “Гестапівсько-українська облава 1943 року”, “Опис екстермінації польського населення українськими націоналістами у Волі Островецькій та Острівці”. Трапляються й такі унікальні “наукові” джерела, як “Кургани – віршовані спогади”, “Віршований спогад про знищення українцями села Старики” та інші.

Інформацію про цікаві матеріали у своїх збірках подає Інститут національної пам’яті. Серед них, зокрема, згадано документи полоненого діяча ОУН Збігнева Камінського-“Дона”, у якого знаходимо “Оцінку наказу № 1 Миколи Лебеда, співтворця служби безпеки ОУН-Б, що стосується масової ліквідації поляків на Західній Україні”. Виходить, те, що польські історики так довго й наполегливо шукали в Україні, уже давно є в збірках ІПН, просто на це чомусь ніхто не звернув уваги. Серед інших “зізнань ув’язнених чільних діячів ОУН” згадуються документи командира УПА-Захід Василя Сидора-“Шелеста”. От тільки цікаво, що поляки ніколи не ув’язнювали командира УПА-Захід.

Польська частина завершується описом збірки такої одіозної структури, як Товариство увічнення жертв злочинів українських націоналістів у Вроцлаві. Для того, щоб читачі краще зрозуміли, про яку саме організацію йде мова, скажу тільки, що згадане товариство є видавцем сумнозвісного шовіністичного часопису “На рубежі”. В інформації про матеріали, які містяться колекції згаданого товариства, вказується, що воно “протягом 12-літньої діяльності збрало багату документацію та спогади живих свідків, що стосуються геноциду польського народу на Південносхідних Кресах [термін “Західна Україна” в даному випадку, мабуть, недоречний – В.В.], вчиненого різними українськими формуваннями, особливо УПА”.

Не буду детальніше зупинятися на аналізові українських матеріалів, поданих у путівнику. Зауважу тільки, що він складається лише з коротких описів фондів восьми державних архівів та архіву Служби без-

пеки України. Матеріали останнього займають аж цілих три сторінки. Очевидно, щоб не дуже відставати від своїх польських колег, українські архівісти теж зробили посилання на спогади. У державному архіві Волинської області їх виявлено аж... один, та й той зданий у підозрілий час – 6 березня 2003 року, тобто саме тоді, коли готувався путівник. Отже, з українського боку бачимо відверту роботу “для відчпного”. Наші упорядники вкрай безвідповідально поставилися до важливої справи, повністю віддавши ініціативу у руки сусідів, які вмילו скористалися з цієї нагоди. Переконали, що причиною такої недбалості є те, що роботу виконували не науковці, зацікавлені в об’єктивному висвітленні драматичних сторінок нашого минулого, а люди, які бажали нагріти руки на “гарячій” темі. На жаль, діяльність українського визвольного руху в 1940-50 роках досі потерпає від надмірної актуальності – на її знеславленні чи возвеличенні різноманітні сили заробляють політичні чи матеріальні дивіденди. Ситуацію можуть змінити лише сумлінні історичні дослідження, для яких важливими будуть принципи науковості й об’єктивності, а не кон’юктура сьогодення.